

॥ नहि ज्ञानेन सदृशं पवित्रमिह विदुः ॥
छत्रपती शिवाजी शिक्षण मंडळाचे

कला व वाणिज्य महाविद्यालय वडूज

ता. खटाव जि. सातारा

सहल विभाग

विषय :- स्मारकांचे जतन व संवर्धन

१) कांबळे अंकित सुनिल

रोल नं. ५६३

सही
Ashankle

पर्यवेक्षक

प्रा. घार्गे सर व गुजर सर.

अधिव्याख्याता

कला व वाणिज्य महाविद्यालय, वडूज

सन २०१६-१७

seetha
Bnyam

अनुक्रमिका

अ.क्र विषयसूची

१

मुख्य पृष्ठ

२

प्रमाणपत्र

३

उद्दिष्टे

गृहितके

स्मारकांचे जतन व संवर्धन

६

आभार

Smart
PAPER

Rajdhani
MULTI-PURPOSE

प्रस्तावना

इतिहासाचे कागदपत्रे, चित्रे व स्मारके यांना अत्यंत महत्त्वाचे स्थान आहे. पुराखिनेखा संग्रहालये, प्राचीन लेणी, मंदिरे, माहीदी किल्ले, वाडे, असाही स्थळे, स्मारके, मुव्हियासिक घटनांची ठिकाणे इत्यादी घटक पद्येक व संशोधकांच्या इष्टीने महत्त्वाचे आहे. पद्येक अशा अनेक ठिकाणांना म्हेदी देलात. त्यांचा अभ्यास करतात. इतिहास जाणून घेतात. इतिहासाचा हा अनुभव देवा आपणासाठी आणितुडील पिढ्यांसाठी जपण्याची आज गरज निर्माण झाली आहे.

कागदपत्रे, चित्रे व स्मारके यांचे जतन व संवर्धन गरजेचे आहे. 'जतन' या संकल्पनेमध्ये वस्तूची भौतिक व रासायनिक स्थिती मजबूत करायच्या प्रयत्न केला जातो. ही प्रक्रिया पुनः पुन्हा करणे आवश्यक ठरते. संवर्धन या संकल्पनेमध्ये वस्तूचे स्वरूप व गुणधर्म जाणून घेणे. त्यांना दोगारा अक्षर्य, हास ~~संरक्ष~~ संरक्षण घेणे आणी

प्रस्तावना

वस्तुंचे अपकर्षापासून बचाव करणे या बाबी संवर्धनामध्ये महत्वाच्या ठरतात. कागदपत्रे, चित्रे व स्मारेके यांच्या अपकर्षासाठी जे घटक कारणीभूत ठरतात त्यामध्ये मानवनिर्मित घटक व जैविक घटक यांचा समावेश होतो. मानवनिर्मित घटकांमध्ये वस्तुंची उद्योगव्यवस्थेने केलेली हाताळणी नमूद यांच्या अपघट्याने झालेला विकास व दळणवळण यामुळे बसणारे हादरे व आघातकारण हे घटक मोडतात. तर नैसर्गिक घटकांमध्ये हवामान, पुर, प्रकाश, पृष्ठभागादादळ, जमिनीतील हार, पाणी यांचा समावेश होतो. तसेच बुरशी, कसर कीटक, वाळवी या जैविक घटकांचाही समावेश होतो. आज वस्तुंचा अपकर्ष रोखण्यासाठी उपाययोजना करणे आवश्यक बनले आहे. तरच हा अनमोल वेळ जपला जाईल.

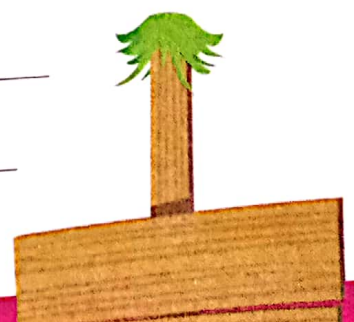
जन्म सं. सं. १९ मेजुवारी १९३०
 छत्रपती शिवाजी महाराज (१९ मेजु १९३० ते

इ.स. १९६०)

तामाम सराठी मनाचा मानबिडू, सह्याद्रीच्या
 माथ्यावर वर्षानुवर्षे तळपणारा कानिस्थूय,
 शास्त्रमाता जिजाऊ साहेब यांनी स्वराज्याला अपण
 केलेले युगपुरुष श्री छत्रपती शिवाजी महाराजा.
 किल्ले शिवनेरीवर राजमानू जिजाऊ साहेबांची
 पोथी जन्मलेला हा स्वराज्यसूय, स्वराज्य
 संकल्पक शहाजी महाराज साहेब यांचा
 आशीर्वाद माळी बाळगण उक्या महाराष्ट्राचे
 रैवत बनला. छत्रपती शिवाजींचा जन्म
 किल्ले शिवनेरीवरचा. किल्ला किल्ल्याची
 गडदेवता शिवदेवीच्या ज्वावावरून
 महाराजांचे ज्ञान शिवाजी तेवढ्यात आले.
 महाराजांचे बालपण शिवनेरी आणि पुणे सुभा
 यामध्ये झाले.

युवकाभ्यास आणि रवानगी तसेच
 राजकारणात ह्यासंबंधी प्राथमिक
 मागदर्शन त्यांना शहाजीशंकरून
 तर परकीय सत्तेविरुद्ध लढा
 करणाकरता आवश्यक असलेल्या

शिस्तचे शिक्षण विजाबाईकडून
 मिळाले असे उपलब्ध इतिहासिक
 माहितीवरून निश्चिंतपणे सोमनाथी
 मावळ जोखणीत मावळथाना सोबत
 बेवून संराज्य स्थापनेची शपथ घेऊन
 इ.स १६४७ मध्ये सतरा वर्षांच्या शिवाजी
 राजांनी आदिलशाहच्या ताब्यातला तौरणा
 जिकला आणि स्वराज्याची मुक्ती
 रोवली. तौरणात हे स्वराज्याचे तौराच
 ठरले. त्याच साली शिवाजीराजांनी
 कोढाणा (सिंहगड) आणि पुंढर हे शिवाजी
 आदिलशाहाकडून जिंकून घेऊन पुंढर
 प्रांतावर पूर्ण नियंत्रण मिळवले.
 विद्वान विद्वानांच्या गुण आणि कार्य
 अबाधित आहे असे आपले दूरपत्नी शिवाजी
 राजांनी ज्यांची शिवनीती रायपूर कऱ्ही
 शिकवून जाते असे आपले दूरपत्नी
 शिवाजी महाराज विचार केला. तर आपल्या
 प्रत्येक घडा मोडीत आपल्याला शारदिक
 ठरेल अशी आपल्या महाराजांची शिवनीती,
 आपल्या शिवरायांचे जरीगा।
 आपल्या आज्ञा ह्या स्वराज्याच्या सूर्याच्या
 अस्त इ.स १६८० रोजी रायगडावर आला.
 रायगडावर महाराजांची समाधी जगदीश्वर
 मंदिरा शिवाजी आहे.

छत्रपती संभाजीराजे मोसले

जन्म १४ मे १६७६ - मृत्यु: ११ मार्च इ.स १६८९

संभाजी महाराजांचे मुलगाच आयुष्य

अनेक वादळांनी भरलेले होते परंतु

अशा संमोहाच वादळांना कायम झुंज

देण दे बळत राहिले ... म्हणूनच इतिहास

त्यांना 'सर्वा आणी' म्हणून सारख्या

बावांनी ओळखले शिवराय आणी

सईबाईच्या संस्थानेकीवर

ले. ले त्यांना सुर्यकुल, जन्माचा अर्थ

सिद्ध, त्यांच्यात प्रथी सुपीची आणू

आणी तेचसुपीपणा होना तसेच फुलासारखे

कीमत्त कवीचे हृद्य कविमन सुद्धा होते.

असे हे सुर्यकुल आणांते वगळ्या

वयातच आपल्या आईच्या मायेला

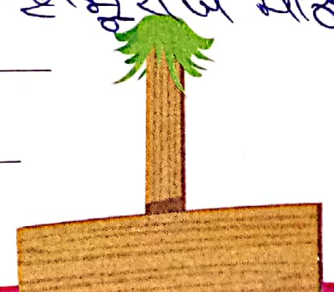
पारले होते. हा स होता जियतीच्या

पारले आणून विजाऊ व्हाईबांच्या

छत्र द्यापेखांनी आणी शिवरायांच्या

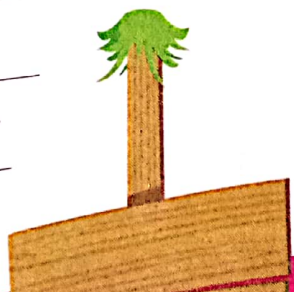
महाराजांच्या सोबतीत होमूराजे मोठे

होते.

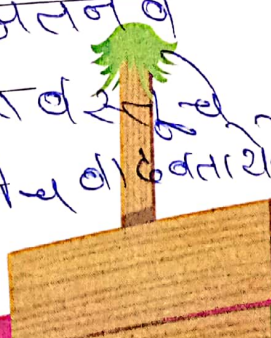
छत्रपती जेव्हा संस्कार
 मग भावळ्यांच्या त्यांच्यावर खाऊ
 वारजे होणे सोबनीला ते कसे
 हांभुराजेनी लहानपणापासूनच
 होती. रयांचे लहानपणापासूनच
 जिवलग। त्यांच्या मनावळ्याची इत
 रयांनी जिवलग राहणा. महारुपारजे
 वारजे जिवलग राहणे सोबतीतून
 मनावे इतकी मयाच्या
 ज्या मयात जे मयात जे मयात
 मध्ये समान जे मयात जे मयात

स्मारकांचे जलन व संवर्धन

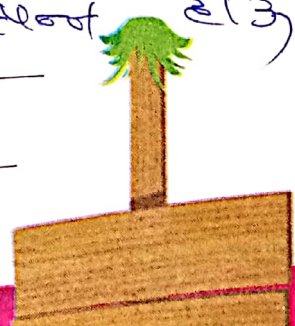

स्मारके ही इतियासाची मूक साक्ष्यकार
उभयनात. उन वारा, पाडुस अशा
कोणत्याही अनेक स्मारकांची समाज बाळगता
अनेक स्मारकांचे आस्तेव विकून
आहे. अशा स्मारकांपासून स्फुर्ती
पेरा. येउन मानव अविष्यकालिन
जीवनाची वटवाल सुकर करव्याच्या
प्रयत्न करत असतो. स्मारकांसह्ये
मंदिर, पुळे, समाह्या, रतम आदी
घटकांचा समावेश होतो. सुख-दुःख,
विजयाचे त्तीक किंवा आधी
घटनांची स्मृती जेरतन राहावी
थासाही स्मारके उभारली जातात.
अशी स्मारके प्रामुख्येने वेगडांपासून
वनवलेली असतात. शिवाय काही स्मारके
अनेक घातूपासून निर्माण केलेली
असतात. अशा स्मारकांचा निर्माण
निर्मित कारणांबरोबर मानवनिर्मित
कारणांमुळे हास / अपकर्ष होत असतो.
जगातील प्रत्येक वस्तूवर,
घटकांवर केव्हा ना केव्हा विनाही
ओढवणार असतो. हे लत्व मान्य
केले तरी योग्य जलन व
संवर्धन फुउन पुखाह्या वस्तूचे
घटकांचे दीर्घायुष्य नक्कीच वाढवतायेते.

स्मारक ज्या ठिकाणी असेल त्या प्रदेशातील वातावरणाच्या स्मारकावर नाकरीच परिणाम होत असतो. उदा. वायुप्रदूषणामुळे निर्माण झालेल्या परिणाम विषू लागला आहे. स्मारकाच्या पुढे एक भाग असलेले ठिकाणापासून पुढे निर्माण केलेल्या ठिकाणी नैसर्गिक असताना दादरे वसून त्यास तडे जाऊ शकतात. तेव्हा अशा स्थाने फुटणार नाहीत, त्यास तडे जाणार नाहीत. त्यास आवश्यक त्या स्थानांमध्ये पकींग वांधणी करून त्याची वाढतूक करावी. नाही स्टॅटल तरी उन, वारा, पाऊस यांचा स्मारकावर प्रभाव पडत असतो. तेव्हा, उन, वारा, पाऊस यांपासून स्मारकांचे संरक्षण होईल अशी व्यवस्था करावी. स्मारकांची स्वच्छता करताना योग्य त्या शास्त्रीय पद्धतीचा अवलंब करावा. अनावश्यक रासायनिक घटकांचा वापर शक्यतो टाळावा.

मोठ - मोठ्या पुरातुने नदीकाठी असलेल्या स्मारकांना, पुतळ्यांना, मंदिरांना धोका उत्पन्न होऊ शकतो.

तेव्हा व्हायरसचे ही सुवाहिल ठिकाणी
असावीत.

व्हायरसचे नष्ट होण्याचे इमानही मुक
महत्वाचे कारण म्हणजे घुमा-घुमातील
जाती - जातीतील कलह किंवा
संघर्षाला ही व्हायरसची वळी पडतात.
भावी भारताच्या मुक सुजाण नागरिक
म्हणून व्हायरसचे वेळी, जलन व
संघर्ष करणाऱ्या हत्येच्याच
जबाबदारी आहे. असे झाले तरच
ही व्हायरसची चिरंमन काळासाठी
अपूर्ती व हेरणा देत राहतील
शिवाय पर्यटनाला चालना मिळून
अर्थव्यवस्था लळकट करणाऱ्या
साधारणभूत वस्तू ठरतील.

आभार

सन २०१६-१७ या शैक्षणिक वर्षापासून बी. ए.
भाग ३ या वर्षासाठी इतिहास अभ्यास या
विषयांतर्गत विषय प्रकल्प करण्याची अंघी
शिवाजी विद्यापीठ कोल्हापूर यांचे आम्ही
ऋणी आहोत.

विषय प्रकल्प करत असताना विषय निवडीचे
स्वातंत्र्य, प्रत्येक पृष्ठासाठी योग्य मार्गदर्शन
व सातत्याने प्रोत्साहन दिल्याबद्दल माननीय
प्रचार्य श्री. जाधव. पुत्र. जी यांचा मी
आभारी आहे.

या विषय प्रकल्पादरम्यान योग्य मार्गदर्शन
करणारे आणि पुरक माहिती देणारे विषय
प्रकल्पाचे प्रा. स. धर्गे आर. पुसव गुजर व्ही. बी
तसेच प्रकल्पासाठी आवश्यक ती माहिती देणारे
विषय क्षेत्रातील सहकारी यांचे मनापासून
आभारी आहोत.

महाविद्यालयातील सर्व प्राध्यापक प्रशासकीय
वर्ग यांच्या सहकार्याबद्दल व अहवा काँप्युटर
वडूज यांनी प्रकल्पाच्या दर्जेदार छपाई कामी
केलेल्या सहकार्याबद्दल मी त्यांची आभारी आहे.
स्थळ - कला व वाणिज्य महाविद्यालय, वडूज

दिनांक - ०१/२/१७